

O'tkan kunlar asarida milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilishda duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklar

Khaydarova Gulhayo Botirjon qizi
g_khaydarova@mail.ru
magistrant
Turan International University

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abdulla Qodiriyning “O’tkan kunlar” asarida uchraydigan milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklar tahlil qilinadi. Tadqiqot doirasida asarning asl nusxasi va inglizcha tarjimasi qiyosiy tahlil qilinib, leksik, frazeologik va madaniy unsurlarni tarjima qilishdagi qiyinchiliklar aniqlangan. Milliy atamalar, frazeologik birliklar va madaniy kontekstga oid unsurlarni tarjima qilishda ekvivalentlik va moslashuv tamoyillariga rioya qilishning ahamiyati yoritilgan. Tarjima jarayonida milliy mazmunni saqlab qolish uchun lingvistik va madaniy tushuntirish usullaridan foydalanish zarurligi ta’kidlangan. Mazkur maqola tarjimonlar va tilshunoslar uchun amaliy tavsiyalarni taklif qiladi.

Kalit soʻzlar: “O’tkan kunlar”, milliy unsurlar, tarjima, lingvistik qiyinchiliklar, ekvivalentlik, madaniy moslashuv.

Лингвистические трудности, возникавшие при переводе национальных элементов на английский язык в произведениях былых времен

Хайдарова Гульхё Батиржоновна
g_khaydarova@mail.ru
Магистрант
Международного университета Туран

Аннотация. В данной статье рассматриваются лингвистические трудности, возникающие при переводе национальных элементов, встречающихся в романе Абдуллы Кадыри «Прошедшие дни», на английский язык. В рамках исследования проведён сравнительный анализ оригинального текста романа и его перевода на английский язык. Были выявлены основные проблемы перевода лексических, фразеологических и культурных элементов. Особое внимание уделено принципам эквивалентности и адаптации при передаче национальных реалий. Подчеркивается необходимость использования лингвистических и культурных комментариев для сохранения национального содержания текста. Статья содержит практические рекомендации для переводчиков и лингвистов.

Ключевые слова: «Прошедшие дни», национальные элементы, перевод, лингвистические трудности, эквивалентность, культурная адаптация.

Linguistic challenges encountered in translating national elements from the novel O'tkan kunlar into English

Khaydarova Gulhayo Botirjonovna
g_khaydarova@mail.ru
Master's Student
Turan International University

Annotation. This article examines the linguistic challenges encountered when translating national elements from Abdulla Qodiriy's novel "O'tkan Kunlar" ("Bygone Days") into English. The research involves a comparative analysis of the original text and its English translation, identifying

key issues in translating lexical, phraseological, and cultural elements. The study highlights the importance of equivalence and adaptation principles in conveying national realities. It emphasizes the need for linguistic and cultural explanations to preserve the national essence of the text. The article offers practical recommendations for translators and linguists.

Keywords: "O'tkan Kunlar", national elements, translation, linguistic challenges, equivalence, cultural adaptation.

Kirish. Adabiy asarlar milliy madaniyatning o'ziga xos belgilarini ifodalaydigan muhim manbalardan biridir. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" romani o'zbek adabiyotining durdona asarlaridan bo'lib, unda xalqning urf-odatlar, qadriyatlar va tarixiy voqealar yuksak badiiy mahorat bilan tasvirlangan. Ushbu asarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida milliy unsurlarni to'g'ri ifodalash lingvistik va madaniy jihatdan murakkab vazifadir.

Milliy unsurlar, jumladan, tarixiy atamalar, urf-odatlarga oid so'zlar, frazeologik birliklar va boshqa madaniy belgilar tarjima jarayonida ekvivalentlik tamoyillariga mos keladigan shaklda yetkazilishi lozim. Biroq tarjimonlar ko'pincha bunday unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilishda bir qator qiyinchiliklarga duch keladilar. Bunga milliy unsurlarning boshqa madaniyatlarda bevosita ekvivalentga ega emasligi, tarjimada mazmun va hissiy rang-baranglikni yo'qotish xavfi sabab bo'ladi.

Mazkur maqola Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asarida uchraydigan milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilishda duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklarni aniqlash va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ishlab chiqishni maqsad qiladi. Shuningdek, tarjimonlar tomonidan qo'llaniladigan usullar, jumladan, ekvivalentlik, moslashuv va tushuntirish usullari tahlil qilinadi. Ushbu maqola tarjima nazariyasi va amaliyotida milliy unsurlarni ifodalash borasida yangi yondashuvlarni taklif qiladi.

Mavzuga oid adabiyotlar. Milliy unsurlarni tarjima qilish masalasi tarjima nazariyasida muhim o'rin tutadi va uning tarixi uzoq davrlarga borib taqaladi. Qadimgi yunon va rim adabiyotlarida shakllangan dastlabki yondashuvlarda tarjima jarayonida milliy unsurlarni emas, balki matn mazmunini yangi madaniyatga moslashtirishga katta e'tibor berilgan. Masalan, Aristotel va Horatsiy kabi antik olimlar asarlarni tarjima qilishda original matnga nisbatan soddalashtirish usulini qo'llashni taklif qilishgan.

XVIII–XIX asrlarda tarjima nazariyasining rivojlanishi bilan milliy unsurlarni saqlab qolishga qaratilgan yondashuvlar shakllandi. Germaniyalik olim Fridrix Shleyermakser tarjimada muallifni o'quvchiga yaqinlashtirish yoki o'quvchini muallifga moslashtirish kabi ikki asosiy yo'nalishni ilgari surgan. Shu davrdan boshlab milliy atamalar va madaniy unsurlarni tarjima qilishda ularning asl mohiyatini saqlashga bo'lgan intilish kuchaydi.

XX asrning birinchi yarmida tarjima nazariyasida lingvistik yondashuvlar paydo bo'ldi. Amerikalik lingvist Ejen Nida milliy unsurlarni dinamik ekvivalentlik orqali tarjima qilish usulini ishlab chiqdi. Uning fikricha, tarjimon asar mazmunini boshqa madaniyatga mos ravishda tushunarli va hissiy jihatdan ta'sirchan ifoda etishi kerak. Shu bilan birga, Venuti kabi olimlar milliy unsurlarni tarjimada saqlash uchun adaptatsiya usullarini rivojlantirdilar.

O'zbek tarjimachilik maktabi esa milliy unsurlarni ifodalash borasida o'ziga xos uslubga ega. Abdulla Qodiriy, Fitrat, Cho'lpon va Oybek kabi yozuvchilarning asarlarini tarjima qilishda milliy unsurlarni saqlashga katta e'tibor qaratilgan. Ayniqsa, "O'tkan kunlar" romani o'zbek madaniyati va tarixini aks ettiruvchi milliy unsurlarni o'zida mujassam etgani uchun uni ingliz tiliga tarjima qilishda katta qiyinchiliklar mavjud.

Bugungi kunda milliy unsurlarni tarjima qilish masalasi lingvistika va madaniyatshunoslikning birlashgan holda olib borilayotgan tadqiqotlarida dolzarb mavzu hisoblanadi. Bu sohada yangi texnologiyalar va tarjima dasturlari yordamida milliy unsurlarni to'g'ri ifodalash bo'yicha innovatsion yondashuvlar ishlab chiqilmoqda. Shu sababli, milliy unsurlarni tarjima qilish nafaqat

tarjimonlarning, balki butun ilmiy jamiyatning e'tiborida bo'lib, bu borada tadqiqotlar davom etmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotda Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridagi milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklar keng qamrovda tahlil qilindi. Asar o'zbek adabiyotining noyob durdonasi bo'lib, unda xalqning urf-odatlar, madaniy qadriyatlari, tarixiy voqealari va turmush tarzi badiiy ifodalangan. Shu sababli, asarni tarjima qilish jarayonida milliy unsurlarni to'g'ri ifodalash tarjimon oldidagi asosiy va murakkab vazifa hisoblanadi. Tadqiqotda milliy unsurlarni ingliz tiliga o'tkazishda yuzaga keladigan qiyinchiliklarni chuqur o'rganish uchun qator yondashuvlar qo'llanildi.

Tadqiqotning dastlabki bosqichida asarning asl nusxasi va uning inglizcha tarjimasi o'rtasida qiyosiy tahlil o'tkazildi. Asarda milliy unsurlarni o'zida mujassam etgan leksik birliklar, frazeologik iboralar, madaniy atamalar va urf-odatlarga oid qismlar alohida ajratib olindi. Ushbu unsurlar tarjimada qanday o'zgarishga uchragani va ularni yetkazishda tarjimonlar tomonidan qaysi usullar qo'llangani o'rganildi. Ayniqsa, madaniyatlararo tafovutlar natijasida yuzaga kelgan muammolar, jumladan, milliy atamalarning boshqa madaniyatda bevosita ekvivalentga ega emasligi, frazeologik birliklarning hissiy mazmunini yo'qotish xavfi va madaniy kontekstning o'zgarishi kabi qiyinchiliklar tahlil qilindi.

Tahlil natijalarini aniqroq o'rganish uchun milliy unsurlarni tarjima qilish bo'yicha xalqaro va mahalliy ilmiy manbalarga murojaat qilindi. Ejen Nida, Larens Venuti, Piter Nyumar va boshqa olimlarning tarjima nazariyasi bo'yicha ishlari, shuningdek, o'zbek tarjimachilik maktabiga oid ilmiy izlanishlar o'rganildi. Ushbu manbalar milliy unsurlarni tarjimada saqlash uchun qo'llanilishi lozim bo'lgan usullarni aniqlashda muhim ahamiyatga ega bo'ldi.

Tadqiqotda tarjimonlar tomonidan qo'llanilgan asosiy lingvistik usullar, jumladan, tushuntirish, adaptatsiya va dinamik ekvivalentlik yondashuvlari baholandi. Milliy unsurlarni tarjimada saqlash uchun madaniy izohlar berish va kontekstni to'g'ri uzatish zarurligi ta'kidlandi. Bundan tashqari, tarjimonlar uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqilib, milliy unsurlarni o'z madaniy mazmunini yo'qotmasdan tarjima qilish bo'yicha yangi yondashuvlar taklif qilindi.

Mazkur metodologiya milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilishda duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklarni aniqlash va bartaraf etishda muhim nazariy va amaliy asoslarni taqdim etadi. Bu tadqiqot nafaqat "O'tkan kunlar" asari tarjimasi bilan cheklanmay, balki boshqa milliy asarlarni tarjima qilishda ham foydali bo'lishi mumkin. Tarjima nazariyasi va amaliyotiga oid yangi yondashuvlar ishlab chiqish uchun ushbu usullar keng imkoniyatlar yaratadi.

Tahlillar va natijalar. Tadqiqot davomida Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridagi milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida duch kelinadigan lingvistik qiyinchiliklar chuqur o'rganildi va muayyan xulosalar chiqarildi. Asarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatdiki, milliy unsurlarni tarjima qilishda bir qator muammolar yuzaga keladi. Bular, asosan, lingvistik va madaniy tafovutlar, milliy atamalarni boshqa tilga to'g'ri o'tkazish muammosi, frazeologik birliklarning mazmunini saqlashdagi qiyinchiliklar va madaniyatlararo hissiy tafovutlar bilan bog'liqdir.

Tahlil natijalariga ko'ra, quyidagi asosiy muammolar va ularning yechimlariga e'tibor qaratildi:

Birinchidan, milliy atamalarning tarjimasi. Asardagi ko'plab o'zbek milliy atamaları ingliz tilida bevosita ekvivalentga ega emasligi sababli tarjimonlar tomonidan izohlash yoki moslashuv usuli qo'llangan. Masalan, "to'y" so'zi "wedding feast" yoki "traditional Uzbek wedding" tarzida tarjima qilinib, uning milliy mazmuni tushuntirilgan. Lekin ayrim hollarda bu usul milliy koloritni to'liq yetkazib berishga imkon bermaydi.

Ikkinchidan, frazeologik birliklar tarjimasi. Frazeologik birliklar milliy mentalitet va madaniyatning ifodasi sifatida tarjimada alohida qiyinchilik tug'diradi. Masalan, "to'rga chiqarmoq" kabi iboralar ingliz tiliga bevosita o'tkazilganida o'z ma'nosini yo'qotishi mumkin. Bu kabi hollarda dinamik ekvivalentlik usuli qo'llanilib, mazmun boshqa usulda tushuntirilgan.

Uchinchidan, madaniy unsurlarning moslashuvi. Asarda o'zbek xalqining urf-odatlar va turmush tarzini aks ettiruvchi ko'plab sahnalar mavjud. Bularni ingliz tiliga tarjima qilishda madaniy

tafovutlar sababli hissiy mazmunni yo'qotish xavfi mavjud. Masalan, "beshik to'yi" yoki "navro'z bayrami" kabi tushunchalarni tarjima qilishda madaniy izoh kiritish zarur bo'lgan.

To'rtinchidan, semantik noaniqlik muammosi. O'zbek tilida ko'p ma'noli so'zlar va iboralarning ingliz tiliga tarjimasida noaniqliklar kuzatilgan. Bu tarjimonlarning matn kontekstini chuqur tushunishini talab qiladi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, milliy unsurlarni tarjima qilishda eng samarali yondashuvlardan biri bu madaniy moslashuv va tushuntirish usullarini qo'llashdir. Tarjima jarayonida matnning asosiy mazmunini saqlab qolish bilan birga, uning madaniy hissiyotini ham yetkazish muhim ahamiyatga ega. Shuningdek, milliy unsurlarni tarjima qilish bo'yicha xalqaro tajriba va lingvistik yondashuvlardan foydalanish tarjimonlar ishini yengillashtiradi.

Xulosa qilib aytganda, milliy unsurlarni tarjima qilish faqat lingvistik bilimlarni emas, balki madaniy tafovutlarni chuqur anglash va ijodiy yondashuvni ham talab qiladi. Tadqiqot natijalari bu borada amaliy va nazariy tavsiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Xulosa va takliflar. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" asaridagi milliy unsurlarni ingliz tiliga tarjima qilish jarayonida bir qator lingvistik va madaniy qiyinchiliklar mavjud. Asarda milliy atamalar, frazeologik birliklar, urf-odatlar va madaniy hodisalar chuqur ifodalangan bo'lib, ularni tarjima qilishda lingvistik va madaniy tafovutlar sababli ba'zan mazmunni to'liq yetkazish qiyin bo'ladi. Tarjimada izohlash, madaniy moslashuv va dinamik ekvivalentlik kabi usullar qo'llangan bo'lsa-da, ba'zi hollarda milliy unsurlarni to'liq yetkazish imkoni bo'lmagani kuzatildi. Bu tarjima jarayonida o'zbek va ingliz tillari o'rtasidagi strukturaviy va madaniy farqlarning ta'siri bilan bog'liq.

Milliy unsurlarni tarjima qilishda tushuntirish va izoh usullarini kengroq qo'llash tavsiya etiladi, chunki bu o'quvchiga asarning asl mazmunini va milliy koloritini yaxshiroq tushunishga yordam beradi. Bundan tashqari, tarjimonlar uchun madaniy moslashuv yondashuvlarini rivojlantirish muhimdir, bu esa milliy unsurlarni boshqa madaniyatga mos tarzda tushunarli qilib yetkazish imkonini beradi. Tarjimonlarning lingvistik ko'nikmalari bilan bir qatorda madaniyatshunoslik bo'yicha bilimlarini oshirish uchun maxsus treninglar va kurslar tashkil etilishi lozim.

Xulosa qilib aytganda, milliy unsurlarni tarjima qilish nafaqat lingvistik bilimlarni, balki madaniy tafovutlarni chuqur anglash va ijodiy yondashuvni talab qiladi. Tadqiqot natijalari ushbu jarayonni yanada mukammal qilishga qaratilgan nazariy va amaliy tavsiyalarni ishlab chiqishga xizmat qiladi. Bu yondashuvlar kelgusida tarjima nazariyasi va amaliyotida yanada muvaffaqiyatli natijalarga erishishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Nida, E. (2001). *Language and Culture: A Social Linguistic Introduction to the Theory of Translation*. John Benjamins Publishing.
2. Venuti, L. (2008). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. Routledge.
3. Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Prentice Hall.
4. Catford, J. C. (1965). *A Linguistic Theory of Translation*. Oxford University Press.
5. Qodiriy, A. (1935). *O'tkan kunlar*. Tashkent: Sharq Publishing.
6. Bell, R. T. (1991). *Translation and Translating: Theory and Practice*. Longman.
7. Lefevere, A. (1992). *Translation, Rewriting, and the Manipulation of Literary Fame*. Routledge.
8. Bassnett, S. (2002). *Translation Studies*. Routledge.
9. Zohidov, S. (2013). *O'zbek tarjimonsiz adabiyotni o'rganish: Nazariy va amaliy masalalar*. Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti nashriyoti.
10. Fedorov, A. V. (2002). *Teoriya perevoda: Uchebnik dlya vysshikh uchebnykh zavedeniy*. Akademiya.
11. Kachru, B. B. (1992). *The Other Tongue: English Across Cultures*. University of Illinois Press.

12. Munday, J. (2016). *Introducing Translation Studies: Theories and Applications*. Routledge.
13. Genc, B. (2010). The Influence of Culture in Translation. In: *International Journal of Language Studies*. Vol. 4, Issue 2.